

ALKOHOLEN EN LYCKAD SVENSK LIBERALISERING

Mattias Svensson

MAJ 2012

TIMBRO

© Författaren och Timbro 2012

ISBN 978-91-7566-891-8

www.timbro.se

info@timbro.se

<http://www.timbro.se/innehall/?isbn=9175668918&flik=4>

INNEHÅLL

Innehåll.....	3
Sammanfattning.....	4
Svenska liberaliseringar.....	6
Konsekvenserna	11
Avslutande hypotes: Frihet är bra för hälsan.....	23
Referenser	26

SAMMANFATTNING

”Vi kunde hantera ett ökat alkoholutbud. Det är faktiskt en ganska intressant nyhet. Vem har läst den?”

Anders Bolling, *Apokalypsens gosiga mörker*

Sverige har de senaste 20 åren upplevt ett flertal liberaliseringar på alkoholområdet, många tack vare EU-medlemskapet.

- Systembolagets utbud har sedan 1990 utökats med ale, cider, alkoholisk och lådvin. Antalet märken och sorter har mångdubblats efter 1995.
- 1997 sänktes skatten på starköl med 38 procent, motsvarande en 20-procentig prissänkning.
- Systembolaget har fått lördagsöppet (2001), kvällsöppet och generösare öppettider kring helger (gradvis).
- I Stockholm, Göteborg, Malmö, Uppsala och Helsingborg får nöjesställen sedan mitten av 1990-talet ha öppet efter klockan tre.
- Antalet serveringstillstånd för sprit, vin och öl har ökat från omkring 2000 år 1985 till omkring 10 000 år 2009.
- Före EG-medlemskapet 1995 var den svenska ransonen som fick föras in i landet 1 liter spritdryck eller 2 liter starkvin (inklusive mousserande vin), 4 liter vin eller 16 liter starköl. Sedan 2004 får svensken ta in 10 liter spritdrycker, 20 liter mellanprodukter, 90 liter vin (inklusive högst 60 liter mousserande vin) samt 110 liter öl vid resor inom EU.

Efter 20 år av alkoholliberaliseringar kan vi konstatera att många av farhågorna kommit på skam.

- Alkoholkonsumtionen steg mellan 1996 och 2004 från 8 till 10,5 liter ren alkohol per person. Men istället för att, som experterna trodde, fortsätta öka har konsumtionen sjunkit successivt till 9,3 liter år 2009. (SoRAD)
- Sedan 1987 är trenden för alkoholrelaterad dödlighet stabil och på senare år något minskande för män. (Socialstyrelsen)
- Alkoholrelaterade skador visar ingen tydlig trend. Klart är att de mätbara alkoholskadorna för flera indikatorer inte förefaller ha ökat i motsvarande grad som den faktiska konsumtionen har gjort. (CAN)
- Andelen som uppger sig ha utsatts för våld på allmän plats har inte ökat sedan början av 1990-talet, snarare tvärtom. (BRÅ) Vare sig senare öppettider på krogar eller lördagsöppet på Systembolaget har kunnat kopplas till ökat våld. (SOU, Folkhälsoinstitutet)
- Det fullbordade dödliga våldet – och i synnerhet det alkoholrelaterade – har minskat i Sverige under både 1990- och 2000-talet. Enligt BRÅ 2011:5 kan det bland annat bero på att vi dricker mer på restaurang. (BRÅ)

Sverige har kunnat genomföra en betydande liberalisering av nöjesliv och alkoholförsäljning utan att våld, sjukdomar och dödlighet ökade som befarat. Slutsatsen av detta bör vara att ifrågasätta relevansen i gamla modeller, restriktioner och monopol, samt att diskutera fortsatta alkoholpolitiska liberaliseringar som kan göra Sverige roligare och trevligare.

SVENSKA LIBERALISERINGAR

”Det som bidragit till den ökade tillgängligheten på 00-talet är bland annat fri resandeförsel, handel med alkohol över internet, fler serveringstillstånd, lägre realpriser på alkohol och ökad köpkraft. Till detta kommer alkoholreklamen.”

Sarah Wamala, Statens Folkhälsoinstitut

Det är en av årets sista dagar 1991. Runt kvarteret ringlar timslånga köer fram till den enda Systembutiken i Karlskrona. Förhoppningsvis har de köande inte bara tid och tålamod, de vet också vad som ska ske. Alla varor finns bakom disk. De finns inte ens uppställda bakom glas i butiken, man kan bara hitta dem i en katalog med identifikationsnummer. Det är innan personalen kompetensutvecklas för att kunna guida i sortimentet, som är begränsat. Man kan inte handla exempelvis belgiskt öl, ale eller andra ölsorter med högre halt än vanlig starköl. Cider har nyligen tillåtits, i maj 1990. Köerna i raka led fram till kassan inbjuder för övrigt knappast till något längre samtal med expediten. Allt för att avskräcka från impulsköp.

Att handla alkohol för drygt 20 år sedan var en annorlunda upplevelse jämfört med idag. Systembolaget har kvar sitt monopol, men har fått ett betydligt bredare sortiment, fler butiker och generösare öppettider på lördagar, kvällar och inför storhelger. Restauranger har också fått bredare sortiment, fler serveringstillstånd och utökade öppettider. Dessutom kan privatpersoner ta med sig 10 liter sprit, 90 liter vin och 110 liter öl över gränsen när de reser från ett annat EU-land eller importera själva från utlandet om de betalar svensk skatt. Reklam för öl och vin, och för sprit i internationella tv-kanaler och sociala medier, ger ökad produktkänedom. Det är några av de liberaliseringar som skett de senaste 20 åren.

Butiksförsäljning av alkohol

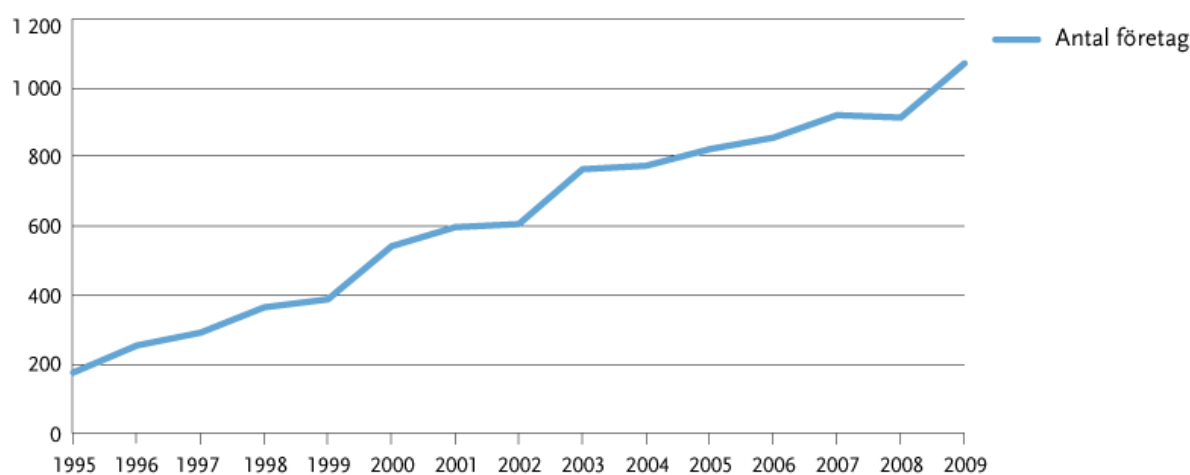
1991 öppnade Systembolaget den första självbetjäningsbutiken. På prov. Nu, drygt tjugo år senare, pågår arbetet med att bygga om de sista så att alla butiker har självbetjäning. Systembolaget anger att personalen på detta sätt kan arbeta mer kundfokuserat och kunderna får bättre möjlighet att överblicka och välja från sortimentet. Antalet Systembutiker har ökat från 345 år 1990 till 412 år 2009, och det finns nu butiker i 288 (av 290) kommuner, jämfört med 234 (av 284) kommuner 1990.¹

EU-medlemskapet 1995 innebar många ändrade villkor för den statliga alkoholförsäljningen. Systembolaget förlorade sitt monopol på försäljning till restauranger och Vin & Sprits monopol på import, export, tillverkning och partihandel avskaffades. Förändringen ledde till en betydande breddning av Systembolagets sortiment, här beskrivet i en statlig utredning:

¹ SOU 1998:8.

”Tidigare handlade Systembolaget med en leverantör (V & S Vin & Sprit AB) av vin, sprit och importerat starköl. I slutet av år 1996 levererade nästan 200 tillståndshavare alkoholdrycker till Systembolaget. År 1995 offererades Systembolaget mer än 18 000 nya produkter. Av dessa provade bolaget drygt 5 000 produkter varefter mellan 1 200 och 1.500 köptes in. I januari månad 1992 fanns 998 produkter i sortimentet, i slutet av år 1996 fanns 2 609 märken eller 3 050 artiklar i sortimentet. Under år 1996 lanserade Systembolaget 1 338 nya artiklar. Beställningssortimentet ökade till 1 500 artiklar under samma år.”²¹

Därefter har antalet företag berättigade att bedriva partihandel med spritdrycker, vin och starköl eller att tillverka sprit stigit från runt 200 år 1995 till över 1 000 år 2009.

Figur 1: Antalet företag berättigade att bedriva partihandel med spritdrycker, vin och starköl.
Källa: Statens Folkhälsoinstitut R 2010: 11 Alkoholstatistik 2009, Diagram 7, sid 26.

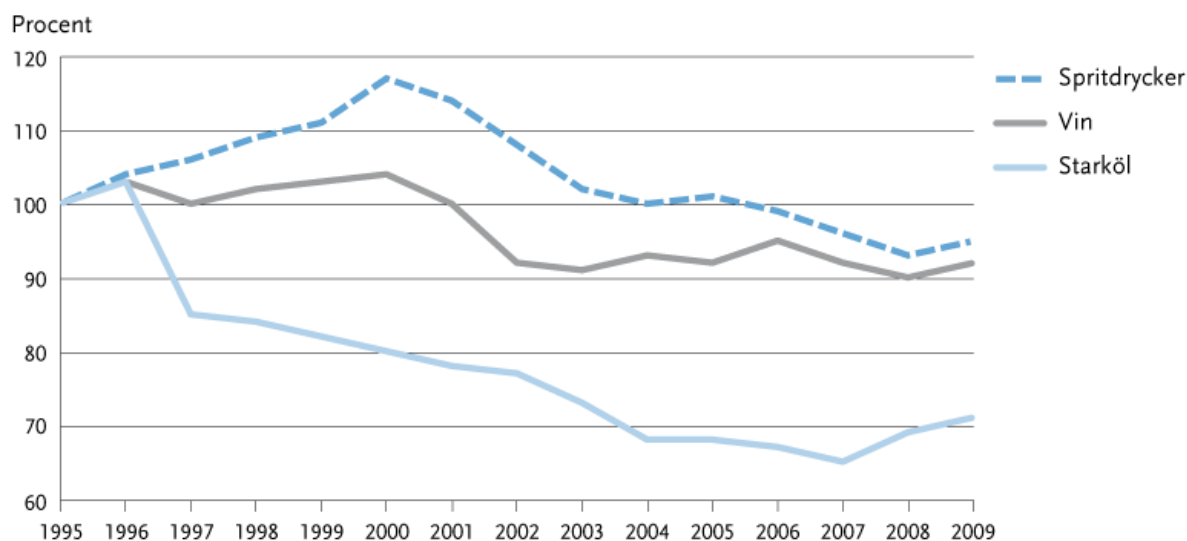
Denna förändring drev fram ett expanderat utbud i butikerna via den nyinstiftade Alkoholsortimentsnämnden. I ett antal utslag 1996–1997 godkändes exempelvis alkoholisk och starkare brännvin, liksom dynamitliknande ciderförpackningar och, mer betydelsefullt, bag-in-boxviner. Dessa alkohol- och förpackningssorter vägrade Systembolaget tidigare att ta in, vilket lätt kunde kontrolleras via Vin & Sprits importmonopol. Med EUs konkurrensregler och opartisk överprövning kunde nya importörer få rätt och Systembolaget tvingades utöka sitt sortiment med dessa produkter.³ Med EU-medlemskapet avskaffades också alkoholgränsen för starköl på 4,5 volymprocent som tidigare satt stopp för ale och belgiska ölsorter.

På försök tilläts lördagsöppet i sex län under 2000. I juli 2001 tilläts lördagsöppna butiker i hela landet. Det har också skett förändringar i öppettider på kvällar och kring storhelger. DN rapporterade 2007 om Systembolagets dilemma med att man håller öppet kring julhelgen så att folk ska kunna handla, men samtidigt drar sig för att informera om de extra öppettiderna för att inte locka till inköp.

² Statens folkhälsoinstitut 2010, tabell 7, sid 38.

³ Ibid, sid 237–246.

Alkoholforskaren Börje Olsson jämför med attityden på 1980-talet: "Då hade de tänkt att 'det är bäst att vi har litet extra stängt i stället om folk vill dricka så mycket'."⁴

1) Basår 1995=100.

Figur 2: Prisindex för olika dryckesslag i detaljhandeln 1995–2009.

Källa: Statens Folkhälsoinstitut R 2010: 11 Alkoholstatistik 2009, Diagram 5, sid 25.

Priset i detaljhandeln har sänkts. 1997 sänktes skatten på starköl med 38 procent, motsvarande en 20-procentig prissänkning. 2001 höjdes skatten något för öl, men sänktes för vin för att uppnå proportionalitet enligt EU:s regler. Prisindex för alkohol i detaljhandeln ligger under 1995 års prisnivå, starköl på 71 procent av 1995 års priser, vin på 92 procent och sprit på 95 procent, trots att det på senare år genomförts ett antal skattehöjningar på alkohol.⁵ Det är dock huvudsakligen rörande öl man kan tala om en liberalisering på skatteområdet.

En annan skatteförändring infördes 1 juli 1992 och innebar att alkoholskatt togs ut i proportion till alkoholhalt istället för som tidigare i proportion till varupriset. Detta gjorde öl billigare, och vin och sprit dyrare, men förändringen innebar också att priset på fina viner och whisky sjönk och att detta sortiment blev av intresse för fler.⁶

Handla alkohol själv

Före EG-medlemskapet 1995 var den svenska ransonen 1 liter spritdryck, 1 liter vin och 2 liter starköl. Inom EU gäller istället 10 liter spritdrycker, 20 liter mellanprodukter, 90 liter vin (inklusive högst 60 liter mousserande vin) samt 110 liter öl. En högre ranson kan medges om man exempelvis ska ha en familjetillställning. De svenska införselransonerna trappades gradvis upp från år 2000 för att från den 1 januari 2004 vara samma som i övriga EU. Även resandeinförsel utanför EU har blivit något

⁴ Dagens Nyheter 2007.

⁵ Statens folkhälsoinstitut 2010, tabell 16, sid 44.

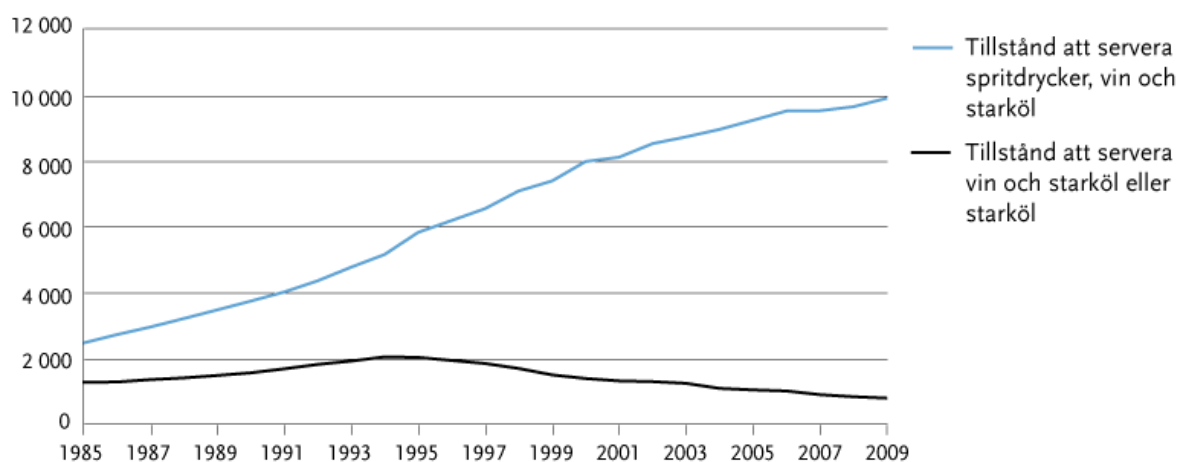
⁶ Regeringens proposition 1994/95: 56, sid 45.

generösare och man får nu ta med 1 liter spritdryck eller 2 liter starkvin (inklusive mousserande vin), 4 liter vin och 16 liter starköl.

En annan förändring kom med den så kallade Rosengrendomen 2007. I den slog EU:s domstol fast svenskars rätt att som privatpersoner importera alkohol från utlandet, om svenska alkoholskatter betalas. Sedan dess har ett antal företag etablerats som sköter privatpersonernas import och ofta erlägger deras skatter, vilket annars kan vara en krånglig process. Importörerna faller i två kategorier. Dels vinklubbar med ett utbud av kvalitetsviner som inte finns på Systembolaget. De betalar vanligtvis skatter. Dels importörer med ett smalare sortiment av prisvärd alkohol. De upplyser vanligtvis om privatpersonens skyldighet att erlägga skatt, men inkluderar den inte i priset och betalar inte in den.

Restauranger

Både genom praxis och ändrade lagar har reglerna för alkoholserving blivit generösare. Antalet serveringstillstånd för sprit, vin och öl har ökat från omkring 2000 år 1985 till omkring 10 000 år 2009. Trots att det blivit något färre tillstånd som enbart gäller öl- och vinserving, och något färre tillfälliga tillstånd, är det sammantaget en betydande ökning. Reglerna har också lättats upp och serveringstillstånd medges numera för exempelvis sushi och vegetariska restauranger.

Figur 3: Restauranger med stadigvarande tillstånd 1985–2000.

Källa: Statens Folkhälsoinstitut R 2010: 11 Alkoholstatistik 2009, Diagram 4, sid 24.

En annan liberalisering gäller öppettiderna. Stockholms stad beslöt 1993 att utöka längsta tillåtna öppettider från klockan tre till klockan fem. Detta var en direkt konsekvens av liberal aktivism i form av Frihetsfrontens svartklubb Tritnaha, som trots ständiga polisrazzior ordnade välbesökta fester fram på småtimmarna. De tillfälliga tillstånden permanentades 1999. Malmö, Göteborg, Uppsala och Helsingborg medgav också under 1990-talet tillstånd att ha öppet till fem.

Reglerna har kommit att skärpas genom fördyrande krav på exempelvis bemanning, vilket lett till att antalet ställen med femtillstånd minskat under 2000-talet. I Stockholm hade 33 ställen tillstånd till

femöppet 1996, vilket sjunkit till 13 år 2006.⁷ I Göteborg ökade antalet femtillstånd från 10 till 26 från 1998 till 2004 för att därefter minska något. Jämfört med situationen före 1993 är det fortfarande en betydande liberalisering.

Integritet och yttrandefrihet

EU-medlemskapet 1995 innebar att tullen inte längre fick utsätta resenärer från andra EU-länder för slumpmässiga varukontroller. Tidigare genomförde tullen rutinmässiga kontroller av hemvändande svenskar för att kontrollera att de inte hade mer än de snålt tilltagna alkoholransonerna med sig i bagaget. Kommersiella transporter slapp med EU-inträdet kravet på anmälningsplikt vid gränspassering inom EU.⁸

Sedan 2003 är det tillåtet att göra reklam för alkohol med under 15 volymprocent i tryckta medier. Detta tack vare en lagändring som följde på ett utslag i Marknadsdomstolen där tidningen Gourmet friades efter att ha publicerat en alkoholannons 2002. Annonserna ska dock innehålla varningstext. I tv-kanaler från utlandet liksom i sociala medier som Facebook förekommer annonser även för sprit. Reklamen är en del av yttrandefriheten och ger konsumenter information om nya produkter.

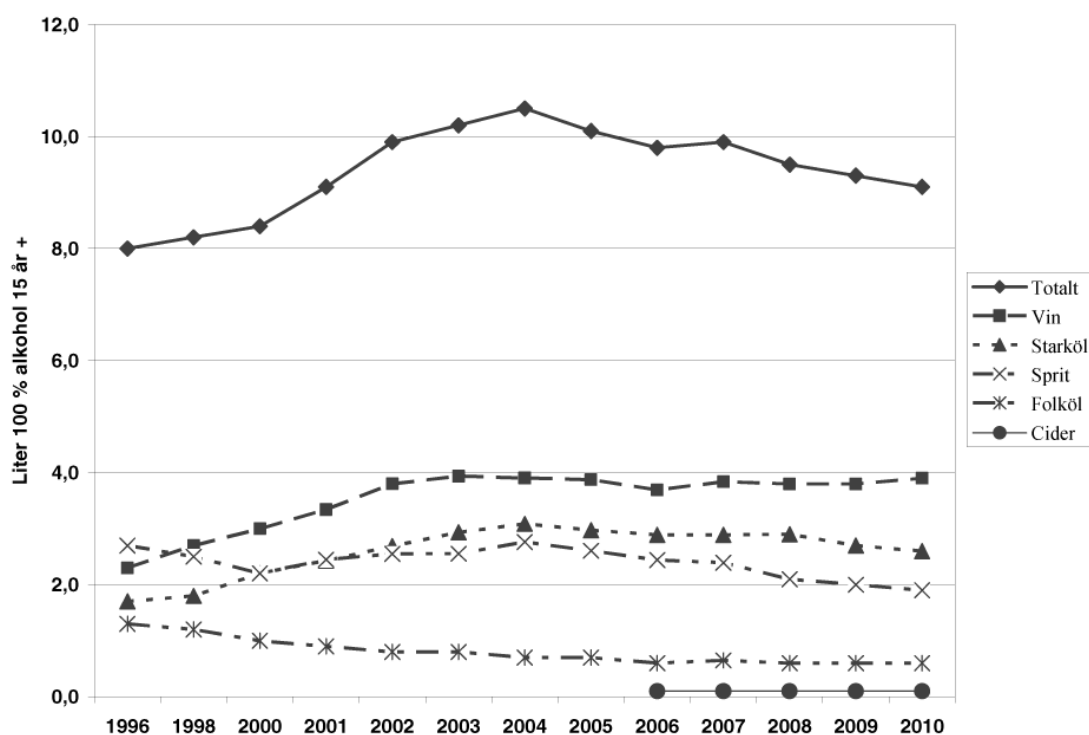
⁷ Uppgiften från 1996 återfinns i SOU 2000:59 och den från 2006 i Realtid.se 2007.

⁸ Kühlhorn, Björ & Hradilova Selin, red 1998, sid 18.

KONSEKVENSERNA

Svenskarna dricker mer, men konsumtionen gick aldrig över styr

Den totala alkoholkonsumtionen, uttryckt i liter ren alkohol (100 %) per invånare 15 år och äldre, steg mellan 1996 och 2004 från 8 till 10,5 liter. Därefter har nivån sjunkit successivt till 9,3 liter per år 2009 och en preliminär skattning för 2010 pekar på 9,1 liter.⁹ Det innebär att vi under liberaliseringsperioden fram till 2004 fick en 30-procentig ökning av genomsnittskonsumtionen. Därefter har konsumtionen sjunkit igen, även om den fortfarande ligger på en för Sverige hög nivå och 15–20 procent över nivån vid mitten av 1990-talet.¹⁰

*2010 års siffror är baserade på de tre första kvartalen (jan – sep).

Figur 4: Total och dryckesspecifik alkoholkonsumtion 1996–2010.

Källa: SoRAD Tal om alkohol (2010), Forskningsrapport 60, diagram 2, sid 3.

Liberaliseringarna verkar ha inneburit att folk dricker mer. Men de verkar inte ha inneburit någon självförstärkande process mot att dricka mer och mer, exempelvis genom utbredd alkoholberoende. Tvärtom. Året då vi för första gången fick ta med full ranson från våra EU-resor, 2004, markerar kulmen i konsumtionen. Fram till dess låg resandeförseln på en betydligt högre nivå än den gör idag. I början av 2000-talet tog över 60 procent av resenärerna med sig alkohol, medan det 2009 var 46 procent. Uttryckt i liter ren alkohol ökade resandeförseln från cirka 1,1 liter per år 1996 till 2,7 liter per år 2004, för att sedan sjunka till omkring 1,3 liter per år 2009. Smugglingen ökade med resandeförseln från 1996 från cirka 0,2 till cirka 1 liter ren alkohol 2005, för att därefter minska till

⁹ Ramstedt 2010.

¹⁰ Ibid.

0,6 liter. En annan illegal källa, hemtillverkningen, har helt förlorat sin betydelse med den ökade resandeförseln. Från att 1996 motsvara 0,7 liter ren alkohol stod hemtillverkningen 2009 för 0,1 liter.¹¹

Många svenskar utnyttjar alltså sin möjlighet att handla alkohol, men nyhetens behag har avtagit. Friheten att ta in en stor ranson alkohol har alltså tvärtemot farhågorna om att den skulle orsaka okontrollerbara excesser blivit en del av vardagen som vi vant oss vid och inte utnyttjar lika ofta som tidigare. Smugglingen har också minskat, och hembränning har i princip utraderats. Det kan finnas andra delförklaringar till konsumtionsminskningen sedan 2004, inklusive en del alkoholpolitiska restriktioner.¹² Men som exemplet med resandeförsel visar är det inte alls givet att ökad frihet på alkoholområdet leder till ökat drickande.

Experten trodde på ökat drickande

Året då svenskarna drack som allra mest, 2004, var alkoholexperten Eckhart Köhlhorn på SoRAD (Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning), förvånad: "Jag hade nästan väntat mig en ännu större ökning", var hans kommentar när siffrorna presenterades 2005. Svenskarna hade 2004 fått full resandeförsel, i Finland hade alkoholskatterna sänkts och vårt grannland Estland hade blivit EU-medlem, med unionens lägsta spritskatt.

Och professors prognos var ett ökat drickande under kommande år:

– [D]et skulle förvåna mig om vi inte når upp till en dansk eller tysk nivå [11,5 till 12 liter ren alkohol per person]. Det måste inte vara så. Det är bara gissningar, men det skulle vara konstigt om det inte blev så.

Källa: Leif Svensson/TT, 12 januari 2005.

Farhågorna

"Det är bara en inkörsport till att man släpper lös det hela. Det är bara början på det helvete vi kommer att få uppleva!"

Socialdemokraten Rinaldo Karlsson varnar i riksdagen 1993 för följderna av att avskaffa Vin & Sprits monopol.

Inför och i och med det svenska EU-medlemskapet och med frihetliga och marknadsvänliga opinionsströmningar efter socialismens fall, var det många anhängare till den dåvarande svenska

¹¹ Ibid, sid 15–16.

¹² Kampanjer, ålderskontroll och polisinsatser för att minska ungdomsdrickande kan vara en förklaring till att ungas drickande minskar mer än genomsnittet. Nedgången sedan 2004 har skett i åldersgrupper under 40 år och främst bland män, se Ramstedt 2010, sid 9.

alkoholpolitiken som varnade för omfattande konsekvenser vid förändringar. I ett valmaterial om alkohol och droger inför folkomröstningen 1994 som spreds av nykterhets- och antidrogsorganisationer hette det till exempel: "Som den svenska Forskningsrådsnämnden sammanfattar: EG-medlemskap kommer att kosta Sverige en fördubblad alkoholkonsumtion, fyra gånger så många storförbrukare och fyra gånger så många döda av alkoholskador."¹³

I det häfte från Forskningsrådsnämnden som man här hänvisar till (*Hur mycket tål svensken?*, Källa nr 36, 1991) intervjuades alkoholforskaren Ole-Jørgen Skog. Han avfärdade som en myt att svenskarna skulle minska sin spritkonsumtion när vi införlivar öl- och vinkulturen från övriga Europa. Med siffror från efterkrigstidens Norge varnade han för konsekvenserna och sade att både hårdsupandet och vin- och öldrickandet där fördubblats. En annan teori från den här tiden är att alkoholskadorna ökar mer än genomsnittskonsumtionen. Alkoholikaren Sven Andreasson räknade på 3 000–12 000 fler alkoholrelaterade dödsfall, låt vara främst som en konsekvens av prissänkningar till Europeanivå som aldrig blev verklighet.

Larmen kom även efter EU-medlemskapet. "Om vi släpper den [svenska alkoholpolitiken], kommer ytterligare flera tusen människor att dö. Vi får se mer våld både i hemmen och på gatorna. Livet blir otryggare för oss alla", varnade sociologen Erik Lindberg i en debattbok från 1997.¹⁴ Och farhågorna delades av många. Mats Gellerfelt bekymrade sig i Svenska Dagbladets kulturdel 1996: "Risken är nu att superiet når de dimensioner det hade när Brattssystemet infördes. Det är med bävan man föreställer sig de samhällsekonomiska och medicinska konsekvenserna, brottsutvecklingen och familjetragedierna. Hellre då en ångestladdad och skamsen kö."¹⁵

Det finns goda skäl till varför vi borde förvänta oss negativa konsekvenser av att folk dricker mer. Alkohol har samband med olyckor och dödsfall, risken för skador i trafiken, på arbetet och på fritiden ökar. Att dricka mycket alkohol ökar risken att bli alkoholberoende. Det finns ett samband mellan hög konsumtion av alkohol och sociala problem av olika slag. Våldsincidenter av olika slag inträffar ofta i samband med alkoholintag. Alkohol kan också skada kroppens organ och ge olika följdsjukdomar.

¹³ Bakgrund: I *Hur mycket tål svensken?* (Källa nr 36, 1991) säger Ole-Jørgen Skog: "En mängd undersökningar visar att som en slags tumregel medför en fördubbling av alkoholkonsumtionen en fyrdubbling av antalet storkonsumenter. På samma sätt ger en konsumtionsfördubbling också en fyrdubbling av dödligheten i kroniska alkoholskador som skrumplever och andra sjukdomar."

Detta är för det första ingen bedömning av Forskningsrådsnämnden utan en intervju med en enskild forskare, och för det andra ingen bedömning om att EG-medlemskapet kommer att leda till den nivån på drickande eller skador.

¹⁴ Lindberg 1997, sid 7.

¹⁵ Citerad i Lindberg 1997, sid 152. Notera okunskapen. Brattssystemet introducerades under första världskriget, då drickandet var på en unikt låg nivå och dessutom ända sedan sekelskiftet hade minskat. "Försäljningen minskade under 1900-talets början och når en djup svacka vid slutet av första världskriget med de försörjningsproblem och ransoneringar som följde därav." (CAN 2009, sid 56)

Förmodligen är det därför samma dystra prognoser ekar än idag. 1 600 fler dödsfall per år, 14 000 fler fall av misshandel och 16 miljoner fler sjukdagar är vad reklamen för Systembolaget skräms med att Sverige skulle få uppleva om vi till äventyrs liberaliserar även detaljhandelsförsäljningen av alkohol. Detta eftersom alkoholkonsumtionen förväntas öka med 30 procent.¹⁶

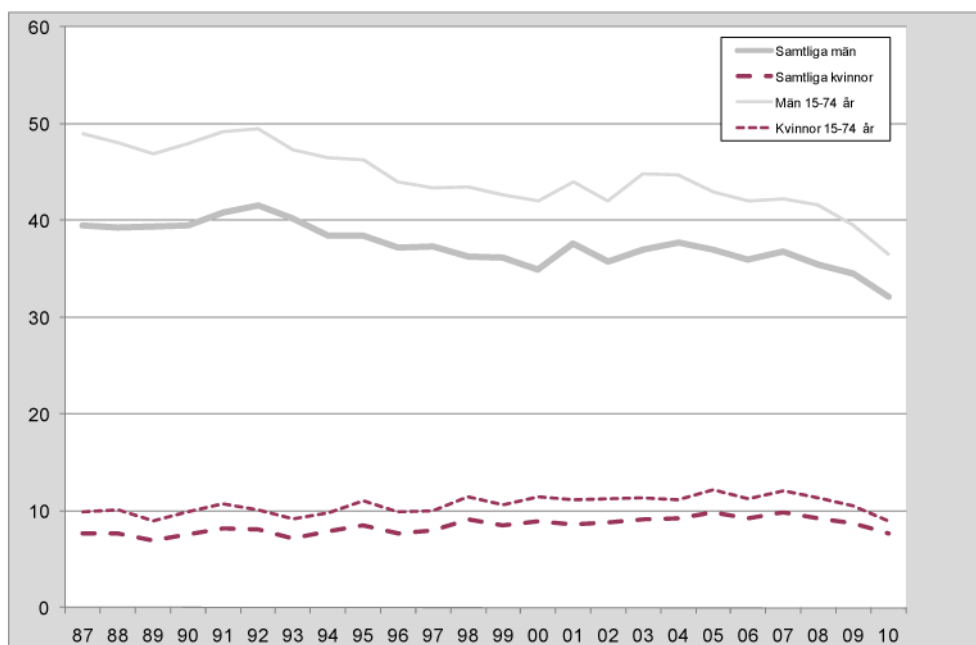
Det finns goda skäl att ifrågasätta de här siffrorna.¹⁷ Och ifrågasätta om det verkligen gick åt helvete med ökat våld och otrygghet. Efter de liberaliseringar som genomförts i Sverige borde de problem som Systembolaget idag varnar för redan synas. Sammantaget är frågan om inte de liberaliseringar som genomförts under de senaste 20 åren är mer omfattande än ett avskaffande av detaljhandelsmonopolet vilket skulle leda till att man kan handla alkohol i vanliga butiker. Och som vi sett ökade konsumtionen med precis de 30 procent som Systembolaget varnar för ska leda till död, misshandel och sjukfrånvaro. Så vad händer?

¹⁶ Holder, red, 2008.

¹⁷ Statens folkhälsoinstitut hävdar att de anlitar internationella forskare som ska ha gjort en genomgång av liberaliseringar av vinförsäljning i USA och Kanada, men underlaget är en insändare från två av forskarna. De studier som redovisas har inte sällan dragit helt andra slutsatser om effekterna på konsumtion och skador än dem som Folkhälsoinstitutet hävdar. Ett exempel är en liberalisering i Alberta i Kanada, som innebar att antalet försäljningsställen som får ha öppet till 2 mer än fördubblades. Detta ledde till ökad konsumtion, men utan effekter på trafikolyckor vilket också mättes. Flera av de refererade studierna av avskaffandet av vinmonopol visade inte på någon signifikant ökning av totalkonsumtionen. Se bilaga 2 samt Munkhammar 2009. Sedan är det förstås märkligt att använda teoretiska beräkningar från amerikanska studier när Sverige precis upplevt en 30-procentig ökning av alkoholkonsumtionen, dock utan de förespeglade negativa konsekvenserna.

Alkoholrelaterad dödlighet har inte ökat

”Den förväntade ökningen av alkoholdödligheten har således hitintills uteblivit, något som är mycket positivt.” SOU 2005:25, s 82.

Figur 5: Alkoholrelaterad dödlighet 1987–2010.

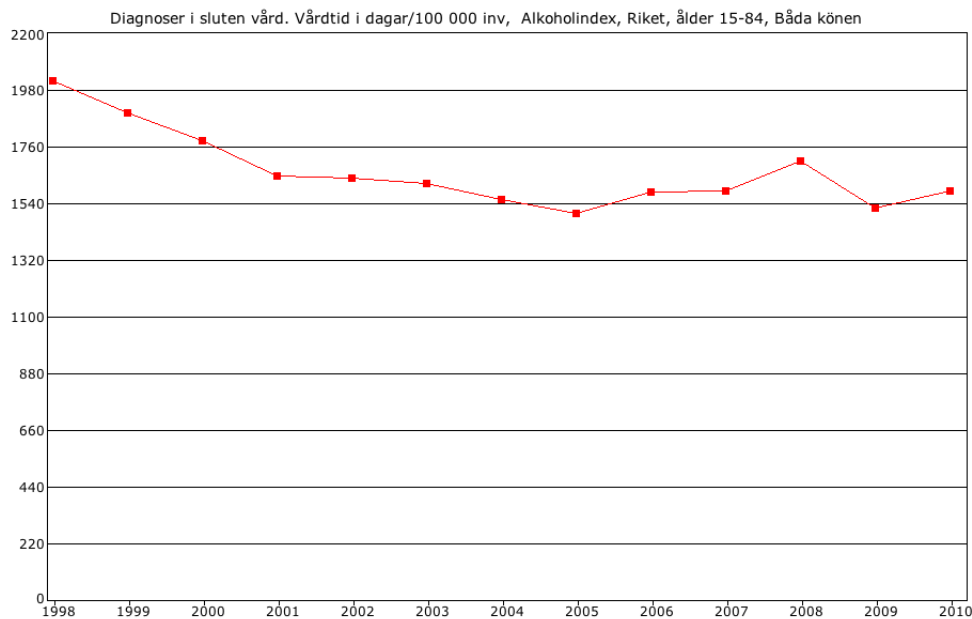
Källa: Socialstyrelsen (2011), *Dödsorsaker 2010*, Diagram 46, sid 54.

Alkoholrelaterad dödlighet mäts av Socialstyrelsen som dödsfall där alkohol eller en alkoholbetingad organskada har nämnts som antingen bidragande eller underliggande skada. I sammanställningen *Dödsorsaker 2012* konstateras att trenden sedan 1987 är stabil och på senare år något minskande för män. Den ökande konsumtionen har satt vissa avtryck på dödligheten, som ökar något under 2000-talets första år. Detta var ännu tydligare på regional nivå. Sydliga län som Skåne, Blekinge och Kronoberg, där gränshandeln varit som mest intensiv, såg alkoholrelaterad dödlighet öka med runt 40 procent från perioden 1987–1990 till perioden 1999–2002. Detta fick en statlig utredning i mitten av 2000-talet att varna för ”en uppenbar risk att en utveckling likt den sydsvenska kan komma att ske även i andra delar av landet”¹⁸. Istället har vi alltså kunnat skönja en något minskad dödlighet på senare år. För män ligger dödligheten 2010 betydligt under nivån vid 1980-talets slut och för kvinnor är nivån i stort sett densamma. Detta trots att konsumtionen ligger på en högre nivå.

Inget av detta ska tolkas som att den nuvarande nivån på alkoholkonsumtionen är hälsosam eller att alkoholen inte orsakar dödsfall. Alkoholen är en utbredd dödsorsak både globalt och i Sverige. Men vi kan konstatera att den ökade alkoholrelaterade dödlighet som förutspåddes som ett resultat av de senaste decenniernas liberaliseringar i Sverige har uteblivit.

¹⁸ SOU 2005:25, sid 78.

Ingen tydlig trend för alkoholskador

Figur 6: Diagram: Alkoholrelaterade skador sedan 1998

Källa: Socialstyrelsens databas, 2012

Har det ökande drickandet under senare decennier satt sina spår i sjuktalen? Det är svårt att säga. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) pekar i *Drogutvecklingen i Sverige 2010* på att det inte finns någon påtaglig trend för mått på alkoholskador och behandlingar under 2000-talet. Två saker kan dock konstateras, menar CAN: 1. "[E]n tidigare positiv utveckling ser ut att ha stannat av". 2. Att "de mätbara alkoholskadorna för flera indikatorer inte förefaller ha ökat i motsvarande grad som den faktiska konsumtionen har gjort".¹⁹ Sammantaget talar detta för att det skett en negativ utveckling som följd av det ökande drickandet, men att den huvudsakligen tar sig uttryck i att skadorna inte fortsätter att minska och kanske har ökat något. Men det blev långtifrån så illa som kunde befaras utifrån den stora konsumtionsökningen. Det kan bero på att det är fler grupper som dricker och att de som ökat sin konsumtion mest, exempelvis medelålders och äldre, inte i samma utsträckning är i riskzonen för skador. En bidragande faktor kan ha varit att spritdrickandets andel av drickandet har minskat.

En relaterad fråga är sjukfrånvaron. Som vi sett ovan varnar Systembolaget, med siffror från Statens folkhälsoinstitut, för att sjukfrånvaron kommer att öka med 16 miljoner fler sjukdagar om Systembolaget förlorar sitt försäljningsmonopol. Det är märkligt eftersom både regeringens experter i Sociala rådet och Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) vid genomgångar av befintlig forskning, senast 2010, funnit att det inte går att belägga något samband mellan alkoholkonsumtion och sjukfrånvaro:

"Efter att ha vägt samman studierna i den här litteraturöversikten med studierna i den tidigare genomförda litteraturöversikten från SBU kan vi konstatera att vi inte kan dra

¹⁹ CAN 2010.

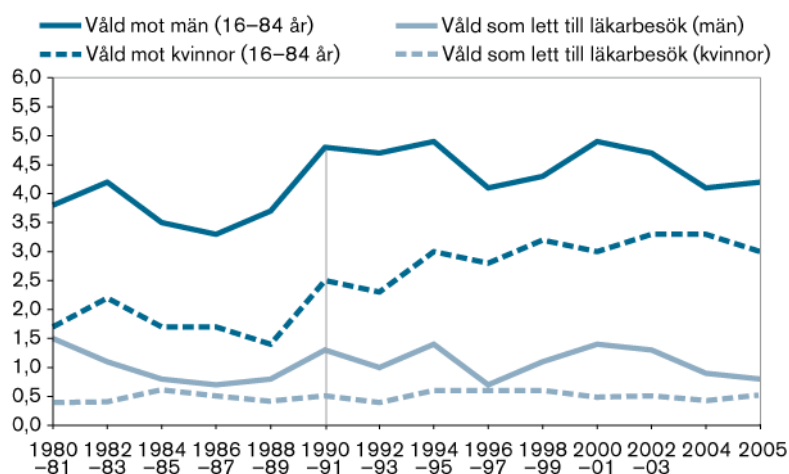
någon slutsats om vetenskaplig evidens för sambandet mellan alkoholkonsumtion och sjukfrånvaro. Vi fann flera studier av relativt god vetenskaplig kvalitet, men resultaten i de olika studierna var motstridiga.”²⁰

Våldet har förmodligen inte ökat

”De uppgifter som allmänheten lämnar i olika svenska offerundersökningar visar att utsattheten för misshandel generellt sett inte ökat sedan början av 1990-talet.”

BRÅ 2008: 23

Ser man till antalet anmälda brott tycks de bekräfta det välkända sambandet mellan alkoholkonsumtion och våld. Mellan 1981 och 2007 tredubblas antalet anmälda misshandelsbrott. Ökningen är ännu större för misshandel som skett utomhus mellan obekanta, ett brott som till nästan 70 procent begås av personer som druckit alkohol och där en ännu högre andel bland offren misstänks ha druckit.²¹

Figur 7: Andel utsatta för våld respektive våld som föranlett läkarbesök, efter kön. SCB:s ULF-undersökningar åren 1980–2005. Procent.

Källa: BRÅ Rapport 2008: 23 Brottsutvecklingen i Sverige fram till 2007, figur 5 sid 95.

”När man har en sådan alkoholutveckling som vi har haft så är det nästan självklart att det blir en ökning av våldet”, säger följaktligen Eckart Kühnhorn när *Ekot* konstaterar att anmälda våldsbrott ökade med 4 procent under 2004.²²

Det är bara ett problem med den analysen. Varken i brottsofferenkäter eller på sjukhusen går det att notera att antalet misshandelsfall ökar under perioden. Snarare tvärtom. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) konstaterar i sin rapport *Brottsutvecklingen i Sverige fram till 2007* att våldet inte verkar ha ökat: ”De uppgifter som allmänheten lämnar i olika svenska offerundersökningar visar att

²⁰ SOU 2010:47.

²¹ Uppgiften om 70 procent kommer från BRÅ 2009, sid 6; de ökade anmälningarna återfinns i BRÅ 2008, sid 93–94.

²² *Ekot* 2005.

utsattheten för misshandel generellt sett inte ökat sedan början av 1990-talet.”²³ Rörande våldet på offentlig plats är slutsatsen ännu tydligare: ”Nivån på gatuvåldet har fluktuerat under perioden. Tydligt är dock att andelen som uppger sig ha utsatts för våld på allmän plats inte har ökat sedan början av 1990-talet, snarare tvärtom.”²⁴ Män var enligt dessa enkäter mindre utsatta för misshandel under perioden 2000–2005, med den högsta alkoholkonsumtionen, än i början av 1990-talet. Våld i bostad ökar från slutet av 1980-talet fram till 1995 för att sedan ligga på en oförändrad nivå under den efterföljande perioden, då alkoholkonsumtionen först ökar markant mellan 1996 och 2004 för att sedan minska något.²⁵

Uppgifter från sjukvården beskriver också en fluktuerande trend. Antalet inskrivna på grund av våld ökar i början av 1990-talet till en toppnivå 1994 på omkring 3 000 personer för att sedan minska, och därefter öka svagt vid 2000-talets början men fortfarande betydligt under det tidiga 1990-talets nivåer.²⁶ De här siffrorna skulle alltså, i motsats till brottsofferenkäten, kunna ge stöd för att våldet ökat något under åren då svenskarna drack mest. Samtidigt var våldet betydligt vanligare i början av 1990-talet.

Det finns en tydlig koppling mellan nöjesliv, alkohol och misshandel. Den typiska misshandeln mellan obekanta ”sker på helgkvällar eller nätter mellan två män som är på väg till eller från krogen eller någon privat fest. Bakgrunden är oftast att de råkar i någon form av dispyt.”²⁷ Mer än 50 procent av allt anmält våld som drabbar män i Göteborg sker i centrala Göteborg på lördag och söndag mellan klockan 00 och 06 (för kvinnor är siffran 37 procent).²⁸ Och 70 procent av dem som misshandlar obekanta misstänks ha druckit alkohol.

²³ BRÅ 2008, sid 86

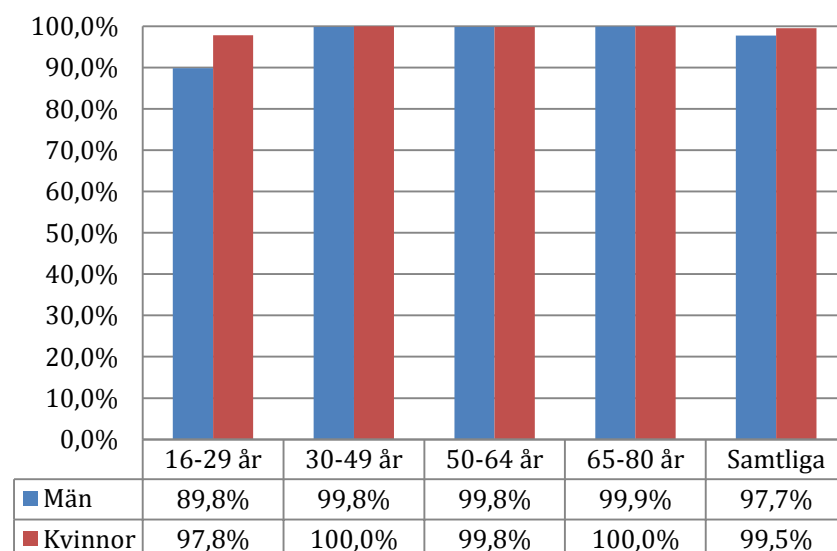
²⁴ Ibid, sid 97.

²⁵ Ibid, sid 95.

²⁶ Ibid, sid 100.

²⁷ BRÅ 2009.

²⁸ Spak, Kadesjö & Berander 2011.

Figur 8: Andel alkoholkonsumenter som inte hamnat i slagsmål minst en gång under de senaste tolv månaderna i samband med drickande 2010.

Källa: CAN, Tal om alkohol 2010, tabell 22, sid 51

Samtidigt är våld sällsynt i samband med alkoholkonsumtion. En rapport från SoRAD visar att 99,8 procent av den drickande befolkningen över 30 år inte har hamnat i slagsmål i samband med sitt drickande de senaste tolv månaderna, varken som förövare eller offer. Det gäller även 90 procent av den främsta riskgruppen, unga män (16–29 år), liksom 98 procent av kvinnorna i samma ålder.²⁹ Det är siffror att ha i åtanke innan man använder alkoholrelaterat våld som argument för generella restriktioner för drickandet.

Siffror om hur många som hamnat i slagsmål i samband med drickande tyder inte heller på att detta skulle ha varit vanligare under åren med hög konsumtion och längre öppettider. Siffrorna varierar under hela 2000-talet med omkring 10 procent för män i åldern 16–29 år och med 2–3 procent för kvinnor i åldern 16–29 år, och vanligtvis med några promille och max en procent för alla andra ålderskategorier. Under 2009 och 2010 verkar unga män snarare ha varit inblandade i något fler slagsmål än 2004 när alkoholkonsumtionen var som högst, och det följaktligen borde ha varit flest bråk. Det verkar alltså inte heller i dessa enkäter gå att fastslå att det ökade drickandet på senare år inneburit ökat alkoholrelaterat våld.

Lördagsöppet ökade inte våldet

Två förändringar i alkoholpolitiken har mer uttalat kopplats ihop med ökat våld. Dels lördagsöppna Systembutiker, som kopplas till kvinnomisshandel i hemmet, dels krogarnas öppettider, som kopplas till våld på offentlig plats.

Försöket med lördagsöppet hade knappt inletts år 2000 innan Aftonbladet larmade om dramatiskt ökat våld, bland annat en fördubbling av antalet anmälda fall av kvinnomisshandel i Västernorrlands

²⁹ Ramstedt 2010, tabell 22, sid 51. Siffror för 2010. Jag har förstås vänt på siffrorna i tabellen, som anger hur många som hamnat i slagsmål.

län.³⁰ "Ökningen är värre än vad jag trodde att den skulle vara", kommenterar Folkhälsoinstitutets dåvarande generaldirektör Gunnar Ågren, och Lovisa Lantz från Ungdomens nykterhetsförbund slår fast att: "Det var det här vi varnade för redan innan försöket."

Larmet visade sig vara missvisande.³¹ Forskaruppföljningen av de lördagsöppna Systembutikerna i sju testlän visade tvärtom att medan alkoholförsäljningen ökat med 3 procent gick det inte att konstatera någon ökad kvinnomisshandel eller annan misshandel i försökslänen: "Enligt resultaten visar ingen av indikatorerna på misshandel någon klar ökning."³² Inte heller BRÅ:s siffror ger något stöd för att kvinnomisshandeln ökat som en följd av lördagsöppna Systembutiker. Kvinnors utsatthet för våld ökar kontinuerligt under 1990-talet för att sedan ligga kvar på en stabilt högre nivå under 2000-talet.³³ Ökningen skedde alltså innan Systembutikerna fick lördagsöppet, något som infördes i hela landet 2001.

Senare öppettider tycks inte ha ökat våldet

En annan vanlig föreställning är att sena öppettider ökar våldet. Det kan bli resultatet, inte minst om betydligt fler människor lockas att gå ut och ta del av nattlivet. Båda erfarenheterna finns i internationella studier. De flesta utvärderingar av Englands fria öppettider visar dock "ingen uppenbar inverkan på våldsbrott och oordning".³⁴ I Reykjavik på Island ökade däremot våldet och skadorna när man gick från stängt klockan 2 till i stort sett fria öppettider och ett sent nattliv. Samtidigt minskade arbetsbördan för polis och vårdpersonal eftersom allt inte sker samtidigt när alla ställen stänger klockan 2, och stadens nattliv har blivit en turistmagnet.³⁵

Eftersom svenska storstäder upplevde ett uppsving i nattlivet med senare öppettider kunde man ha förväntat sig att våldet skulle ha ökat. Det är dock inte vad utvärderingarna visat. Statens folkhälsoinstitut konstaterar i en rapport 2003 att våldet inte ökat i Stockholm: "Det har inte visats att de sena serveringstiderna lett till fler brott, däremot inträffar brotten numera vid andra tidpunkter." I Malmö minskade våldet enligt skadedata och rapporten nämner att det så gott

³⁰ Aftonbladet 2000.

³¹ Just i februari 2000 skedde en toppnotering för året vad det gäller antalet anmälda fall av misshandel mot kvinnor över 15 år i Västernorrland, 53 stycken (BRÅ, statistikdatabas). Det är sannolikt en statistisk avvikelse och, med tanke på att antalet anmälda fall av kvinnomisshandel totalt sett var lägre under 2000 än föregående år, inte kopplat till lördagsöppet på Systembolaget. Exemplet visar så här i efterhand mest hur okritiskt tidningar agerar när de letar larm och hur lätt intresseorganisationer och myndigheter bekräftar sina förutfattade meningar.

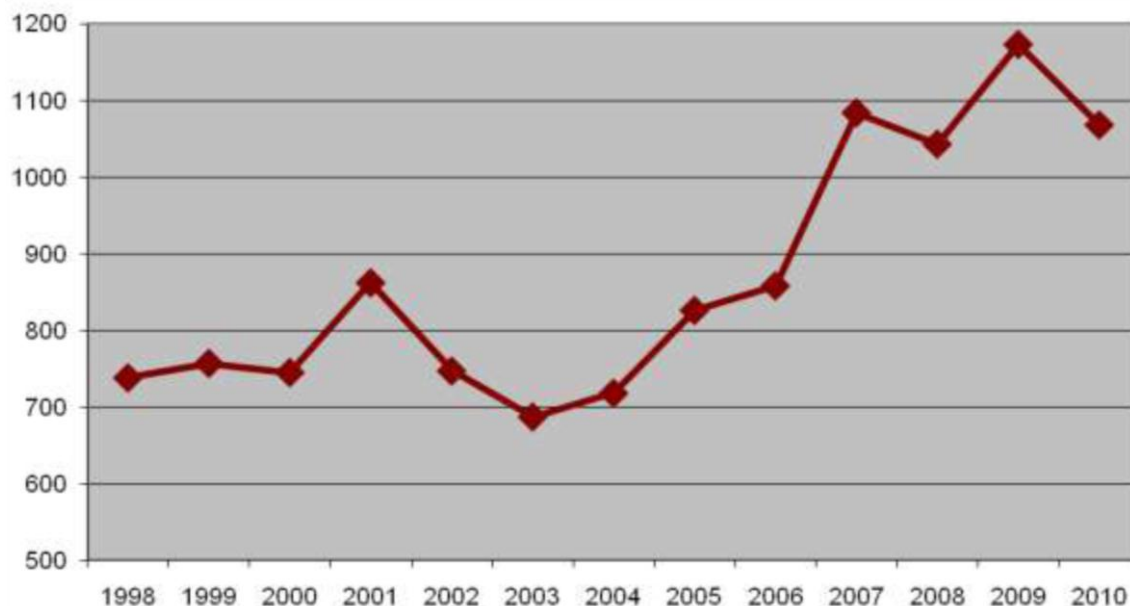
³² Norström & Skog (2001), bil 3.

³³ BRÅ 2008, sid 95.

³⁴ Hough & Hunter (2008).

³⁵ Ragnarsdóttir, Kjartansdóttir & Davidsdóttir 2002. Trots att polisinsatserna ökade med 14 procent i innerstan och akutmottagningarnas belastning ökade med 3 procent totalt (31 procent under utvärderade nätter) på grund av fler alkoholrelaterade skador, så var det inte samma koncentration vid en tidpunkt när krogarna inte stängde tidigt och samtidigt. För taxichaufförer blev fördelen ännu tydligare. Även krögarna är nöjda; 48 procent uppgav sig ha fler gäster efter liberaliseringen och att de stannade längre, trots att de kom senare.

som uteslutande drabbar unga män, kvinnor var ”endast en mycket liten andel av patienterna”. I övriga Skåne liksom i Umeå var skadorna konstanta.³⁶

Figur 9: Antal rapporterade våldsincidenter 1998–2010.
Källa: Spak, Kadesjö, Berander *Krog och hälsa*, Göteborg 2011

År	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2008	2009	2010	2011
Antal	8	10	14	16	21	24	24	26	21	17	21	21	20	16

Figur 10: Antal tillstånd för att servera alkohol mellan 03 och 05 lördag och söndag i Göteborg.
Källa: Spak, Kadesjö, Berander *Krog och hälsa*, Göteborg 2011

En senare och uppmärksammas rapport, *Krog och hälsa*, av Fredrik Spak m fl har argumenterat för att krogarna i Göteborg borde stänga klockan 2 snarare än, som idag, senast klockan 5.³⁷ Det ironiska är att rapportens (bristfälliga) data visar att mellan 1998 och 2004 ökade antalet ställen i Göteborg med femöppet från 10 stycken till en toppnivå på 26 ställen, samtidigt som anmält våld i staden snarare minskade något under samma period (undantaget är år 2001, men det något högre anmälningstalet förklaras med det årets EU-toppmöte). Från 2005 ökar våldsanmälningarna även i Göteborg, intressant nog samtidigt som antalet krogar med femöppet minskat. Köer och trängsel runt färre ställen skulle kunna vara en bidragande orsak till fler anmälda våldsincidenter, men anmälningarna beror enligt rapporten i huvudsak på en ökad benägenhet att rapportera. Inte ens Spaks rapport hävdar alltså att våldet har ökat i Göteborg, än mindre går våldet att koppla till antalet femöppna krogar.

³⁶ Statens folkhälsoinstitut 2003.

³⁷ Spak, Kadesjö & Berander 2011.

Alkoholrelaterat dödligt våld har minskat

”[D]et fullbordade dödliga våldet – och i synnerhet det alkoholrelaterade – har minskat i Sverige.”

BRÅ 2011:5 *Det dödliga våldets utveckling*

Dödligt våld har minskat kontinuerligt i Sverige under hela 1990- och 2000-talet, med ungefär 25 procent (inräknat att befolkningen ökat under perioden). Mycket av det dödliga våldet är fortfarande alkoholrelaterat och det vanligaste brottet är ett affektbrott i en bostad mellan parter som är familj, vänner eller bekanta. Närmare hälften av gärningsmännen bedöms vara berusade och en tredjedel bedöms vara alkoholmissbrukare. Men det är andelar som alltså minskat betydligt och som förklarar en stor del av nedgången.

I BRÅ:s rapport *Det dödliga våldets utveckling* diskuteras ett antal möjliga förklaringar. En är vad vi dricker. Även om vi dricker mer alkohol så minskar spritkonsumtionen och öl och vin är inte alls på samma sätt korrelerade till våld. Det är också hur vi dricker. Samma rapport nämner att alkoholmissbruk minskar bland personer under 50 år liksom berusningsdrickande bland personer under 40 år. Och slutligen var vi dricker. Att fler dricker på restaurang pekas också ut som en av orsakerna till att alkoholrelaterat dödligt våld minskat kontinuerligt. Det dödliga våldet sker vanligtvis i lägenheter, och har alltså minskat när svenskar går ut mer.³⁸

³⁸ BRÅ 2011, sid 6–8, 47–49.

AVSLUTANDE HYPOTES: FRIHET ÄR BRA FÖR HÄLSAN

Den här rapporten har visat att alkoholpolitiken kunde liberaliseras utan att farhågorna om sjukdom, våld och död varit i närheten av att besannas. Kommen så här långt kan det låta som att det inte blev så illa som vi befارade. Det är en stor underdrift. Kontentan är att det gick att göra Sverige friare, roligare och trevligare på alkoholområdet, utan de negativa effekter som befardes. De förnedrande köerna på Systembolaget är borta, liksom hembränt på dunk och tullkontrollanterna som gick igenom semesterväskan. Istället har vi fått ale, cider och lådvin, tusentals vinsorter att välja mellan och storstadspuls till klockan fem.

I samband med den senaste debatten kring femöppna nöjesställen i Göteborg gav sig ägarna till jazzklubben Nefertiti på att sammanfatta vad som hänt med Göteborgs nöjesliv sedan 1990-talet. Omdömet är att det är "en helt annan värld":

Det är godare, snyggare, varmare, fräckare, låter bättre, säkrare och inte minst: Vilket utbud! Göteborg är numera en evenemangsstad att räkna med, en musikstad, en krogstad och en riktigt het klubbstad – allt det som många av oss ser som några av lockelserna när vi pratar om våra favoritstäder som New York, Berlin eller London. Vi på Nefertiti slår oss gärna på bröstet för våra 200 konserter om året men det tycker jag sannerligen många andra aktörer kan och bör göra också.³⁹

I diskussioner om alkoholpolitik är sådana aspekter ofta helt utelämnade. De flesta genomgångar av alkoholpolitik brukar konstatera att den epidemiologiska litteraturen inte ger någon större vägledning rörande "den mer upplevelsemässiga sidan", för att sedan helt förbise allt det som för de flesta människor är anledningen att dricka, nämligen att umgås och ha trevligt.⁴⁰

Istället är bedömningen till övervägande del fokuserad på alkoholens baksida: sjukdom, våld och död. Att bedöma alkoholpolitik efter sådana parametrar är en del av den så kallade *totalkonsumtionsmodellen*. Den går i korthet ut på att ju mer alkohol det dricks i befolkningen, desto mer ökar alla negativa parametrar som är associerade med alkohol: sjukdom, våld och död. Resonemanget bakom modellen är att när det dricks mer i samhället utgör detta en särskild frestelse för dem som dricker mycket, alkohol är en social drog. Denna modell har ansetts vara tillräcklig grund för att motivera i stort sett alla slags restriktioner på alkoholområdet.⁴¹

Det finns tre anledningar att i ljuset av den svenska erfarenheten ifrågasätta en alkoholpolitik enbart baserad på totalkonsumtionsmodellen.

³⁹ Brink, Nordwall & Lundin 2012.

⁴⁰ För att citera Edwards, red, 1996, ett ofta refererat standardverk.

⁴¹ En plädering för totalkonsumtionsmodellen som politisk ideologi är Edwards, red, (1996). En kritik av denna ideologi utvecklas i Svensson 2011, särskilt sid 177–186.

1. Sambanden mellan drickande och skador, eller mellan liberaliseringar och drickande tycks inte vara så starka som tidigare hävdats. Prognoser utifrån totalkonsumtionsmodellen om vad som skulle ske vid ett svenskt EG-medlemskap eller vid den konsumtionsökning som faktiskt skett har inte infriats. Som vi har sett är det osäkert om dödlighet, sjuklighet och våld alls ökat, och man ska då veta att det länge antagits att missbruk och dödlighet ökar i ungefär dubbelt så stor omfattning som genomsnittskonsumtionen.

Dock kommer modellens anhängare förmodligen alltid att kunna hävda något slags samband. Förutom alkoholrelaterat dödligt våld, som trots allt och lyckligtvis är sällsynt, har ingen uppenbar minskning av alkoholrelaterade problem skett i samband med konsumtionsökningen. Det är heller inte att vänta. Alla synes dock vara överens om att problemen i Sverige ökat betydligt mindre än vad totalkonsumtionsmodellen förespeglar, bland annat som reflektion av ökat drickande i grupper med mindre risker och att andelen öl och vin ökat på starkspritens bekostnad.

2. Totalkonsumtionsmodellen är ensidigt fokuserad på nackdelar som tillhör undantagen vid drickande.

Som vi sett är det absolut vanligaste sambandet mellan alkohol och våld att dricka utan att hamna i slagsmål. Till och med bland unga män är det omkring 90 procent som under ett år inte hamnar i bråk när de dricker. De flesta alkoholrelaterade sjukdomar och dödsfall kräver långvarigt missbruk. Till och med de flesta alkoholrelaterade olyckor sker vid rejäl berusning. Av samtliga omkomna bilförare till exempel hade åtminstone 3 procent alkoholnivåer motsvarande rattfylleri (över 0,2 promille), medan minst 18 procent hade nivåer motsvarande grovt rattfylleri (över 1 promille).⁴²

Poängen är att de alkoholrelaterade problem som är totalkonsumtionsmodellens fokus hör till undantagen och berör endast en liten minoritet bland dem som dricker. Det är en ideologisk och inte en vetenskapligt grundad slutsats att basera alkoholpolitik enbart på ett underlag som bara ser och mäter problemen, särskilt som de restriktiva politiska åtgärderna drabbar alla som dricker. Den politiska ideologi som följer av att enbart beakta totalkonsumtionsmodellens parametrar är restriktiv och ogin mot en befolkning som i stort hanterar alkoholen väl, och parametrar som mäter det sistnämnda är i stort sett negligerade av modellen.

3. Totalkonsumtionsmodellen missar att frihet kan minska de negativa effekterna relaterade till alkohol.

Att döma av den svenska liberaliseringen tycks ett rikare och friare utbud av alkohol inte alls ha samma negativa effekter som ökad alkoholkonsumtion med bevarade restriktioner. Människor tycks ta mindre skada när nöjeslivet blir roligare, även om de dricker och går ut betydligt oftare. Det är förstås inte mer än en hypotes, men ett par samband har föreslagits i materialet ovan.

a. Att serveringstillstånden femdubblats och öppettiderna utökats gör att fler dricker ute, något som i sin tur kan ha bidragit till att det nu sker färre fyllebråk i lägenheter som leder till någons död.

⁴² CAN 2010.

b. Att öl inte längre är liktydigt med Pripps Blå och ”en stor stark”, att vinutbudet mångfaldigats och även finnas på låda och via internet, och att reklamen kan locka oss att pröva annat än det invanda, är sannolikt bidragande till att vi dricker mindre sprit och därmed till att våld och ohälsa inte ökat som befarat.

c. Under perioden då kvoten för införsel av alkohol från EU till Sverige ökade så ökade införseln och andelen utlandsköpt alkohol som svensken drack. Men när väl rättigheten att ta in stora mängder alkohol var etablerad minskade införseln igen.

Det finns även utanför den svenska erfarenheten visst stöd för att liberaliseringar generellt sett ändrar alkoholkonsumtionen på ett önskvärt sätt. Ekonomen Mark Thornton har visat ett samband som kallas *förbudets järnhårda lag*: Ju hårdare legala restriktioner, desto mer koncentrerade droger.⁴³ Omvänt borde vi då se att ju mindre strikta restriktionerna blir, desto mer försvinner hänsynen till alkoholstyrka. Det är precis vad vi kan konstatera i det svenska konsumtionsmönstret när människor fått ökade valmöjligheter och de legala restriktionerna är färre.

Risken finns förstås alltid när man lämnar valmöjligheter åt människor själva att de inte väljer som man tänkt sig eller hoppats. Alla liberaliseringar har förmodligen inte lika entydigt goda effekter som de vi sett i Sverige. Sänkta alkoholskatter i Finland innebar att alkoholskador och dödsfall ökade. På många håll har senare öppettider för nöjeslivet även följts av ett ökat antal våldsincidenter.⁴⁴

En annan invändning skulle kunna vara att ytterligare liberaliseringar kan vända de goda trenderna. Kanske skulle ett avskaffande av Systembolagets monopol minska vinutbudet på marknaden och därmed vända trenden mot minskad spritkonsumtion? Den utvecklingen är inte helt trolig. Systembolaget skryter med ett sortiment på drygt 1 800 olika vinartiklar, men en stor del är ofta slutsåld. I Danmark rymmer marknaden omkring 20 000 viner, mer än tio gånger så många, om än inte i samma butik. I Frankrike finns en enda vinbutik med omkring 6 000 viner, alltså tre gånger hela Systembolagssortimentet, samt små vinbutiker med ett långt mer specialiserat sortiment, personligt intresse bakom utbudet och möjlighet till provsmakning.⁴⁵

Sammanfattningsvis pekar fakta i denna rapport på att nostalgiskt vaktslående om gamla restriktioner, monopol och tankemodeller leder fel. Den fortsatta alkoholpolitiska diskussionen bör handla om hur vi kan fortsätta och utöka den framgångsrika svenska liberaliseringen.

⁴³ Thornton 1998, sid 725–740.

⁴⁴ Även om den samlade bedömningen av senare öppettider ändå kan vara positiv på grund av roligare uteliv och minskad arbetsbelastning vid samma tidpunkt, jfr not 35, Ragnarsdóttir, Kjartansdóttir & Davidsdóttir 2002.

⁴⁵ Karlsson 2009.

REFERENSER

Aftonbladet (2000), Sokolow, Irene, "Lördagsöppet : fler kvinnor misshandlas : trenden tydlig efter fem veckors försök på Systemet." 10 mars, <www.aftonbladet.se/nyheter/0003/10/systemem.html>.

Bolling, Anders (2009), *Apokalypsens gosiga mörker*. Stockholm: Albert Bonnier förlag.

Brinck, Martin, Nordwall, Joachim & Lundin, Janne (2012), "Ett inlägg i debatten om Göteborgskrogarnas öppettider." Nefertiti nyhetsarkiv, 7 februari, <www.nefertiti.se/news/#item134>.

BRÅ (2000), Brotts- & statistikdatabasen, <www.bra.se/bra/brott--statistik.html>.

BRÅ (2008), *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet (Rapport 2008:23), <www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180006972/2008_23_brottsutvecklingen.pdf>.

BRÅ (2009), *Förebyggande av våld i offentlig miljö : en slutrapport*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, <www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180002729/2009_forebyggande_vald_offentlig_miljo.pdf>.

BRÅ (2011), *Det dödliga våldets utveckling : fullbordat och försök till dödligt våld i Sverige på 1990- och 00-talet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Rapport 2011:5), <www.bra.se/download/18.744c0a913040e4033180001774/2011_5_dodliga_valdets_utveckling.pdf>.

CAN (2009), *Drogutvecklingen i Sverige 2009*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (Rapport 117).

CAN (2010), *Drogutvecklingen i Sverige 2010*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (Rapport 125).

Dagens Nyheter (2007), Anderberg, Johan, "Längre öppet på Systembolaget i jul." Nätupplagan 3 december, <www.dn.se/nyheter/sverige/langre-oppet-pa-systembolaget-i-jul>.

Edwards, Griffith, red (1996), *Alkoholpolitik för bättre folkhälsa*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ekot (2005), "Ökat drickande ger fler våldsbrott". Stockholm: Sveriges radio, 15 januari, <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=540169>>.

Holder, Harold, red (2008), *Alkoholmonopol och folkhälsa : vilka skulle effekterna bli om Systembolagets detaljhandelsmonopol avskaffades?* Östersund: Statens folkhälsoinstitut (Rapport R 2008:19).

Hough, Mike & Hunter, Gillian (2008), "The 2003 Licensing Act's impact on crime and disorder : an evaluation." *Criminology & Criminal Justice*, August 2008 vol 8 nr 3, sid 239-260, <<http://crj.sagepub.com/content/8/3/239.abstract>>.

Karlsson, Kenth (1993), *EG – Sverige, Norge och drogerna : alkohol, narkotika, beroendeframkallande läkemedel, snifningsmedel*. Torslanda: Förbundet mot droger.

Karlsson, Per (2009), "Fler skruvar och mindre korkat." Neo nr 4, <http://magasinetneo.se/files/2010/06/2009-4_265798a289738a3ad442b5892b63754d.pdf>.

Kühlhorn, Eckert, Björ, Jill & Hradilova Selin, Klara, red (1998), *Svenska alkoholvanor i förändring : om utvecklingen fram till EU-medlemskapet*. Stockholm: Sober.

Lindberg, Erik (1997), *Låt spriten flöda : om tvåtredjedelssamhället och alkoholen*. Stockholm: Sober.

Munkhammar, Johnny (2009), "Dra tillbaka den falska kampanjen, Systembolaget!" Politikerbloggen 28 december, <politikerbloggen.nyheterna.se/2009/12/28/25166/>.

Norström, Thor & Skog, Ole Jørgen (2001), "Effekter av lördagsöppna systembolagsbutiker : uppföljning av de första tio månaderna." Stockholm: Riksdagen (Proposition 2000/01:97, bilaga 3).

Ragnarsdóttir, Þorgerður, Kjartansdóttir, Ásgerður & Davidsdóttir, Sigurlína (2002), "Effect of extended alcohol serving-hours in Reykjavik", kap 8 i Room, Robin, red, *The effects of Nordic alcohol policies*. Helsingfors: Nordic Council for Alcohol and Drug Research (NAD), <www.iogt.se/PageFiles/26143/Island.pdf>.

Ramstedt, Mats, red (2010), *Tal om alkohol 2010 : en statistisk årsrapport från Monitor-projektet*. Stockholm: Stockholms universitet, Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), (Rapport 2010:60).

Realtid.se (2007), "Femöppet på krogen – en dålig affär?" 22 januari, <www.realtid.se/ArticlePages/200701/18/20070118153217_Realtid049/20070118153217_Realtid049.dbp.asp>.

Regeringens proposition 1994/85:56, *Nya lagar om tobaksskatt, alkoholskatt m m*. Stockholm: Riksdagen, <www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Nya-lagar-om-tobaksskatt-och-a_GI0356/>.

Socialstyrelsen (2011), *Dödsorsaker 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsens databas (2012), läst 2012-03-08, <http://192.137.163.40/epcfs/FisFrameSet.asp?FHStart=ja&W=1680&H=1050>.

SOU 1998:8, *Alkoholreklam : marknadsföring av alkoholdrycker och systembolagets produkturval : betänkande av 1996 års alkoholreklamutredning*. Stockholm: Fritze, 1998.

SOU 2005:25, *Gränslös utmaning : alkoholpolitik i ny tid : slutbetänkande av Alkoholinförelseutredningen*. Stockholm: Fritze.

SOU 2009:59, *Bestämmelser om alkoholdrycker : betänkande av Alkoholutredningen*. Stockholm: Fritze.

SOU 2010:47, Hensing, Gunnar, *Alkoholkonsumtion, alkoholproblem och sjukfrånvaro – vilka är sambanden? : en systematisk litteraturöversikt : en rapport / från Sociala rådet*. Stockholm: Fritze.

Spak, Fredrik, Kadesjö, Josefin & Berander, Johan (2011), *Rapport Krog och hälsa Göteborg 2011*. Göteborg: Socialmedicin, Sahlgrenska akademien, Göteborgs Universitet <www.socmed.gu.se/digitalAssets/1349/1349878_rapport-krog-och-h--lslufspdf.pdf>.

Statens folkhälsoinstitut (2003), Tanja Jalamo, "Ansvarsfull alkoholservering m m : rapportering av ett regeringsuppdrag." Stockholm (Rapport 2003:36), <www.fhi.se/PageFiles/3426/restaurangupp.pdf>.

Statens folkhälsoinstitut (2010), *Alkoholstatistik 2009*. Östersund (R 2010:11), <www.fhi.se/PageFiles/10237/R-2010-11-Alkoholstatistik-2009.pdf>.

Svensson, Leif (2005), TT, 12 januari.

Svensson, Mattias (2011), *Glädjedödarna : en bok om förmynderi*. Stockholm: Timbro.

Thornton, Mark (1998), "Potency of illegal drugs." *Journal of Drug Issues*, vol:28, nr 3, Summer, sid 725–740.

Wamala, Sarah, *Färre unga dricker – men de som gör det får fler skador*, DN Debatt, 12-03-08